

РЕЦЕНЗИЯ

ПО КОНКУРСА ЗА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ „ПРОФЕСОР”

в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.
2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика - Логопедия

от проф. дпн **Цветанка Луканова Ценова** – СУ „Св. Климент Охридски”

Рецензията е изготвена въз основа на Закона за развитие на академичния състав в Р България и Правилника за неговото прилагане в СУ „Св. Климент Охридски”. Прегледът на документите по обявения конкурс показва, че той се провежда в пълно съответствие със законовите разпоредби. Единствен кандидат е **доц. дпсн Нели Цветанова Василева** от Софийския университет, Факултет по начална и предучилищна педагогика (ФНПП), катедра по Специална педагогика и логопедия. Тя е представила пълен комплект от необходимите документи, на базата на които е извършено оценяването ѝ като кандидат за академичната длъжност „професор”.

I. Професионално развитие

Доц. дпсн Нели Василева започва висшето си образование през 1978 г. като студент по специалност Педагогика към СУ „Св. Климент Охридски“. От 1979 до 1984 г. учи в московския Държавен педагогически институт „Ленин“, който завършва като Магистър по дефектология (логопедия). От 1987 до 1991 г. е редовен докторант по специална психология (логопсихология) към Академията на педагогическите науки в Москва и през 1992 г. получава образователно-квалификационната степен „доктор“. През 1984–1985 г. работи като логопед. От 1985 до 1987 г. е асистент по Дефектология, а от 1993 до 1999 г. е главен асистент в Педагогическия факултет на Висшия педагогически факултет в Шумен. В периода 2000-2002 г. е доцент по Специална психология към Катедрата по специална педагогика в Шуменския университет „Еп. К. Преславски“. От 2003 г. досега е доцент по Специална педагогика – логопедия във Факултета по начална и предучилищна педагогика към СУ „Св. Кл. Охридски“. В периода 2003-2016 г. по съвместителство е доцент и в Шуменския университет към Катедрата по специална педагогика. През 2015 г. защитава докторат на тема „Профил на невропсихично развитие при деца от предучилищна възраст“ в Софийския университет и придобива научната степен „доктор по психология“.

Доц. дпсн Н. Василева е изминала достоен и дълъг професионален път, по който с постоянство и систематичност е работила за своето професионално развитие. Успоредно с активното си академично израстване, тя същевременно е получавала и допълнително обучение в неформални направления, свидетелство за което са участията ѝ в обучителни семинари и конференции, едно през 2006 г. и две през 2012 г.

Научният и преподавателският авторитет на кандидатката я прави желан гост-лектор в други университети. В това си качество тя е работила като хоноруван преподавател в: Нов български университет (1999-2009 г.), Пловдивски университет

„П. Хилендарски“ (2008-2009 г.), Скопски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ (2004-2005 г.).

II. Преподавателски опит

В процеса на своето академично израстване доц. дпснН. Василева е придобила много богат преподавателски опит. Понастоящем тя е ангажирана с преподаването на редица дисциплини в СУ „Св. Кл. Охридски“:

- в степен „бакалавър“ по Логопедия – 6 дисциплини;
- в степен „магистър“ по Логопедия – 10 дисциплини;
- в степен „бакалавър“ по Специална педагогика – 1 дисциплина;
- в степен „магистър“ по Специална педагогика – 3 дисциплини, една от които на български и на английски език.

Като преподавател по съвместителство в ШУ „Еп. К. Преславски“ доц. Василева е водила 7 дисциплини в ОКС „бакалавър“ и „магистър“, а като хоноруван преподавател в горесцитираните университети е преподавала по една дисциплина в ОКС „магистър“.

Съдържанието на учебните дисциплини, преподавани от доц. Василева, е концентрирано предимно върху патологията на комуникацията, езика и речта, но не се ограничава с това поле на компетенции: някои дисциплини граничат с или са в полето на невропсихологията, специалната психология и специалната педагогика. За разработването на такъв огромен преподавателски материал са послужили задълбочените знания на кандидатката не само в изброените научни области, а и в други медицински, лингвистични и интердисциплинарни науки. В дългия си професионален път, конкретно след придобиването на академичното знание „доцент“, тя е участвала в:

- обучението на над 3000 студенти в бакалавърска и магистърска степен;
- разработването и актуализирането на учебните планове по специалност Логопедия в СУ „св. Кл. Охридски“ и в ШУ „Еп. К. Преславски“;
- разработването и актуализирането на учебните програми по десетките водени от нея дисциплини;
- провеждането на множество кандидат-студентски кампании, кандидат-докторантски изпити, държавни изпити и защиты на дипломанти;

Част от лекционните курсове на доц. Н. Василева са обезпечени със собствени публикации по съответната тематика чрез монографии, студии и други публикации, които студентите могат да ползват като учебна литература. Такива курсове са: „Невропсихология“, „Детска невропсихология“, „Придобити езикови нарушения“, „Комуникативни нарушения при психични заболявания“, „Диагностика и терапия при детски аутизъм“, „Психология на лица с комуникативни нарушения“ и др.

СOLIDНАТА теоретична подготовка на доц. Василева намира своята практическа приложимост в лекционни курсове, предназначени за следдипломната квалификация и продължаващото обучение на специалисти-практици по логопедия и по специална

педагогика. За периода 1992-2018 г тя участва 5 пъти в различни форми на обучение от този тип, като за тази цел разработва лекционни курсове със специфично съдържание.

Натрупаният преподавателски опит на доц. Василева се простира и в успешното ръководство на многобройните научни разработки на дипломанти и докторанти във ФНПП. В това тя прилага както уменията си на преподавател, така и на изследовател, владеещ много добре методологията на научните изследвания. На това поприще заслугите ѝ са следните:

- научно ръководство на повече от 150 дипломни работи на български език на бакалаври и магистри по Логопедия и по Специална педагогика;
- научно ръководство на повече от 40 дипломни работи на английски език на магистри по Специална педагогика;
- рецензиране на дипломни работи на български и на английски език на студенти бакалаври и магистри по Логопедия и по Специална педагогика;
- научно ръководство на 12 докторанти на български и на английски език (трима в съвместителство), от които:
 - четирима защитили дисертационните си трудове (на български език);
 - четирима отчислени с право на защита (на български език);
 - четирима в процес на обучение (на английски език).

III. Научно-изследователска и публикационна активност

Общата научна продукция на доц. дпснН. Василева включва:

2 дисертационни труда;

2 монографии;

74 публикации в научни издания (статии в списания, студии, доклади в сборници);

3 преводни материала;

3 отзива с характер на научни съобщения;

10 резюмета на доклади от научни конференции;

21 рецензии и становища.

115 публикации общо

По конкурса за придобиване на академична длъжност „професор” кандидатката е представила описаните долу публикации.

- *Основни:*
 - 2 глави в книги – 1 на български и 1 на английски език;
 - 1 монография - хабилитационен труд (на български език);
 - 8 студии – 7 на български в сборници и годишници, 1 на английски език в сборник;
 - 6 статии в списания – 3 на български, 3 на английски език;
 - 36 публикации в сборници – 28 на български, 8 на английски език, като 26 от публикациите са доклади от научни форуми у нас и в чужбина.

53 основни публикации

• *Допълващи:*

3 преводни материала;

3 отзива с характер на научно съобщение;

3 резюмета на доклади от научни конференции;

21 рецензии и становища.

30 допълващи публикации

83 публикации по конкурса за професор

Основните публикации (53 на брой) представляват рецензирани трудове със сериозна научна стойност, от които:

- 37 са на български, 16 са на английски език;
- 41 са самостоятелни, 12 са в съавторство, като в 4 от съавторските публикации кандидатката е първи автор, в 8 от тях е втори автор;
- 4 публикации са индексирани;
- 31 публикации са отразени в библиотечни каталози.

Както показва доказателственият материал, кандидатката има висока научно-изследователска и публикационна активност. Тя е продължила да развива научното си творчество и след придобиването на званието „доцент”. В този период се появяват трудовете ѝ с най-голяма стойност и ефект върху развитието на науката и практиката, а публикациите ѝ намират място в авторитетни наши и чуждестранни издания. Главна причина за това е високата научна компетентност на доц. Н. Василева и умението ѝ да се фокусира върху актуални за съвременното ни научни проблеми, да ги анализира задълбочено във връзка с тяхната теоретична и практическа насоченост.

Специално внимание заслужава **хабилитационният труд**, представен по конкурса – „Детска невропсихология“ (2018). Това е монография с много висока научна и практико-приложна стойност. Вещината и прецизността, с които е написана, при това на ясен, четивен език, свидетелства за ерудицията на авторката и за умението ѝ да достига до дълбочината на една засега недостатъчно разработена област. Това придава голяма актуалност и значимост на монографията.

В нея присъстват водещи теоретични постановки по индивидуалното детско невропсихично развитие и по общите му тенденции, проявявани в норма и патология, дебати по ключови въпроси, по вариантите на типичното и атипичното развитие на детето с изясняване на сложни, многопластови понятия и концепции. Много положително е, че някои проблеми авторката разисква и от позицията на собствените си научни изследвания.

Монографията е подходящо оформена и структурирана. Първо авторката проследява историческите и съвременните аспекти в развитието на детската невропсихология, преминава през базисната теоретична проблематика и завършва с диагностичния инструментариум и терапевтичните стратегии, необходими за практиката. Знанията за периодизацията в развитието на висшите психични функции

подпомага специалистите в разкриването на както на явни, така и на скрити дефицити и да улесни определянето на различния невропсихичен профил на децата от т. нар. „рискова група“, което допринася за подобряване на практическия подход към тях. Много ценен и сполучлив е и опитът на доц. Василева да събере в една цялост световния опит, включващ няколко школи, в диагностиката и в методите за интервенция над нарушенията на детското невропсихично развитие.

„Детска невропсихология“ е написана на базата на голям брой литературни източници на няколко езика, като в библиографската справка присъстват национално и световно признати учени от миналото и настоящето. Впо-голямата си част цитираните публикации са от последните години и представят комплекс от различни базисни и интердисциплинарни научни области. Единствено бих препоръчала проучването и на още един водещ български автор – Юлияна Стоянова, която има ценни разработки в сферата на езиковата онтогенеза, при това специфичната за българския език.

Другият представен по конкурса обемен труд е „Възстановяване след инсулт“ (2011) в съавторство с двама други автори. Това, че не е посочено кой автор кои части на книгата е написал, е минус, но с голяма вероятност може да се предполага, че доц. Василева е автор на частта, озаглавена „Възстановяване на речта след инсулт“ (стр. 53-126). В нея кандидатката излага логопедичната система за работа по преодоляване на афазичните нарушения в достатъчно достъпна и изчерпателна форма, за да може да се прилага на практика. Този материал представлява добро обобщение на методиките за логопедично въздействие при различните форми на афазия, създадени главно в руската логопедична школа. Той също има своето важно място, ако не в теоретичен, то в практически аспект, особено предвид честотата на инсултите в наше време.

Подобни пълни методики и до днес може да бъдат открити само в руската логопедична литература, а понастоящем чрез този труд на доц. Василевата са достъпни за специалистите и на български език – особено за тези, които желаят да повишат своя опит и професионално майсторство. Приносът на кандидатката обаче не е само в превода и преноса на тези знания, а и в творческата им интерпретация през призмата на авторското виждане за тяхното съдържание.

IV. Цитируемост

Най-обективното доказателство за професионалната зрялост и творческите приноси на кандидатката е цитирането на нейните трудове и публикации в професионалната общност. Общият брой на цитиранията в български и чуждестранни научни издания, които тя съобщава, е 61. От тях едно следва да отпадне, тъй като явно е налице грешка (цитиране в труд от 2009 г. на труд №10 от Справката за цитирания, издаден от Н. Василева и съавтори през 2011 г.).

Цитираните трудове са общо 20, от които 1 на руски, 3 на английски, останалите на български език. Многократно цитирани са авторефератът на кандидатската дисертация на доц. Василева от 1991 г. и други нейни трудове (статия от 1996 г. „Диференциална диагностика при синдром на ранен детски аутизъм“, монография в съавторство от 1996 г. „Съвременни проблеми на специалната педагогика“, доклад от 2009 г. „Праксисни нарушения при деца с аутистичен синдром и насоки за тяхното

преодоляване“). Цитиранията в българската научна литература са 47, в тази на руски език – 10, на английски език – 3.

Това равнище на цитируемост на кандидатката, както и присъствието на името ѝ в престижни издания и значими информационни източници като Scopus ELSEVIER (1 цитиране на две индексирани публикации), Sciece Direct (2 цитирания), ProQuest (2 цитирания) Researchgate (1 цитиране), Google Наука (2 цитирания) потвърждават високата стойност на трудовете ѝ.

V. Участие в научни форуми, проекти, журита

Още с навлизане си в науката до днес доц. дпсн Нели Василева показва силно присъствие, израз на което са многобройните ѝ участия в гореспоменатите научни форуми (семинари, конференции, конгреси). Публикациите ѝ, оформени след такива участия, показват, че тя е предлагала за дебат и разпространявала собствените си научни постижения в професионалната и академичната общност, същевременно черпейки от нея знания и опит.

Компетенциите на доц. дпсн Н. Василева са основа и за участията ѝ в образователни и научни проекти в качеството на лектор-обучител и експерт. От 2004 до 2018 г. тя работи по 13 проекта (финансирани от Програми „Фар“ и „Развитие на човешките ресурси“, фондации, МОН, Шуменския университет, Софийския университет и други институции) с разнообразна тематична насоченост. В този професионален аспект тя основно прилага знанията си от областта на логопедията (езикова и речева патология и терапия) и от областта на иновациите в специалната педагогика (утвърждаване на интегрираното/включващото/приобщаващото образование у нас). В центъра на тази широка проектна дейност стоят проблемите на хората с увреждания и тяхното решаване от позицията на съвременната наука и социална практика. Значимо място в научната проектна дейност на кандидатката заема успешно реализираното ѝ по собствен замисъл изследване на особеностите в невропсихичното развитие на деца в предучилищна възраст, което е оформено в дисертационния труд, защитен през 2015 г.

Като добре познат в българските академични среди и уважаван учен, доц. Василева е често канена за участия в научни журита по процедури за защити на дисертационни трудове и хабилитации. В това направление заслугите ѝ са следните:

- рецензент на дисертационни трудове за придобиване на ОНС „доктор“ – 10 рецензии на докторанти от СУ „Св. Кл. Охридски“, ПУ „П. Хилендарски“, ШУ „Еп. К. Преславски“, НБУ;
- рецензент на дисертационен труд за придобиване на НС „доктор на науките“ – 1 рецензия в СУ „Св. Кл. Охридски“;
- участия със становища за дисертационни трудове за придобиване на ОНС „доктор“ – 5 становища на докторанти от СУ „Св. Кл. Охридски“, ПУ „П. Хилендарски“, Тракийски университет Стара Загора;
- участие със становище за дисертационен труд за придобиване на НС „доктор на науките“ – 1 становище на кандидат от СУ „Св. Кл. Охридски“;

- рецензент по процедури за придобиване на академични длъжности „доцент“ и „професор“ – 2 рецензии на кандидати в ШУ и СУ;
- участие със становища за придобиване на академични длъжности „доцент“ – 2 становища за кандидати в ШУ и СУ;
- отзиви по проекти за дисертационни трудове и по предварителни защиты на дисертационни трудове – 5 отзива на кандидати в СУ и ПУ;
- отзив на хабилитационен труд – 1 отзив на кандидат в СУ
- участия в разширени научни съвети по защиты на дисертационни трудове и хабилитации – 6 участия.

В периода 2006-2013 г. кандидатката е член на редколегията на списание „Специална педагогика и логопедия“, издавано от Катедрата по специална педагогика и логопедия към СУ. Тя има активна дейност по редактирането и рецензирането на статии в списанието, на сборници и монографии. От 2003 до 2017 г. този аспект на научната ѝ работа се изразява в:

- научен редактор на 2 сборника с научни материали и 1 монография;
- рецензент на публикации в сборници с научни материали – 3;
- рецензент на монографични издания – 8;
- съставител на сборник – 1;
- рецензент на научен проект – 1.

VI. Приноси

Анализът на научните трудове и публикации на доц. дпснН. Василева очертава обобщено приносите на научната ѝ продукция в следните направления:

1. Приноси предимно с теоретичен характер:

- обогатяване на научната теория с иновативна информация, свързана с особеностите на **генерализираните нарушения на развитието**: обзор на съществуващите теоретични модели за обяснение на детския аутизъм от гледна точка на неговите етиология, патогенетични механизми и симптоми; проучване на ранната диагностика (0 – 3 год.) на детския аутизъм и на праксисните му характеристики; анализ на езиковата и говорната симптоматика при деца с аутизъм, на диагностичните критерии за нейното разграничаване от други, близки по външна изява нарушения в развитието;
- обогатяване на научната теория с иновативна информация, свързана с **езиковите нарушения**: представяне на когнитивни характеристики и специфични особености в овладяването на езика при деца с нарушено езиково развитие; дискусия на необходимостта от невропсихологичен подход към тяхната диагностика и терапия;
- обогатяване на научната теория с иновативна информация, свързана със **специфичните нарушения на ученето** (дислексия на развитието): анализ на разнообразието от термини и дефиниции в тази сфера и коморбидния характер на нарушението, на основни концепции в световната наука, изясняващи дизонтогенезата на писмения език;

- обогатяване на научната теория с иновативна информация, свързана с **невропсихичните аспекти на детското развитие**: изследване на конкретни аспекти от езиковото функциониране в периода 4-6 години и на динамиката в развитието на невербалния зрителен гнозис, на графомоторните операции и динамичния праксис в предучилищна възраст; дискусия върху качествата на вербалната памет при дислексия и проучване на фонемния гнозис; изведени закономерности и принципи на нормалното невропсихично развитие.

2. Приноси предимно с практико-приложен характер:

- предложен авторски модел на диагностична карта за ранна идентификация на нарушенията от аутистичния спектър;
- описание на терапевтични подходи и методи за работа при всяка от формите на афазия, подкрепени с конкретни вербални и невербални задачи;
- формулиране на актуални за педагогическата практика изводи и конкретни препоръки, касаещи ранната диагностика и превенция на нарушенията в ученето, разработването на комплексни подходи за терапия и интеграция на децата и допълнителната квалификация на педагогическите специалисти;
- представяне на статистически изведени норми за фонемен гнозис с пряка диагностична и терапевтична стойност, разделени в три нормативни подгрупи (ниска, оптимална и висока норма);
- формулиране на общи принципи и насоки на невропсихологична диагностика при деца със специални образователни потребности;
- обсъждане на невропсихологичните диагностични методи и на разнообразни терапевтични интервенции при невропсихични нарушения на развитието.

Несъмнени са и достойнствата на хабилитационния труд на доц. Василева. Намирам за най-оригинални и приносни тези части на труда, в които се коментира невропсихичната онтогенеза: ранното развитие на отделните мозъчни структури, формирането на хемисферната специализация, поэтапното съзряване на отделните психични функции и процеси. В българската научна литература това е първото по рода си систематизирано обобщение на научен материал от такъв тип и то представлява значим теоретичен принос. Монографията може да играе ролята и на учебна литература, необходима основно на студенти и специалисти по логопедия, специална педагогика и психология, за които знанията в тази област са крайно необходими. С нея се обогатяват познанията за структурно-функционалните механизми на развитието на висшите психични функции, което позволява разпознаването на техните дефицити. От своя страна това отваря врати към по-качествена диагностика и по-прецизна терапевтична интервенция, което може да се определи като безспорен принос на труда към практиката.

Изводът е, че научно-изследователската дейност на доц. Н. Василева е широко приносна към няколко научни области: логопедия, невропсихология, специална педагогика и др. Смятам обаче, че трябва да се изтъкне и приносът ѝ в преподавателската работа, който е не по-малко значим, тъй като в качеството си на преподавател тя е спомогнала за създаването на поколения добри специалисти.

VII. Обществена дейност

Професионалното развитие на доц. Василева се простира и в административната и организационната университетска дейност. В периодите 1994-1998 и 2000-2002 г. тя е ръководител на Катедрата по специална педагогика, член на Факултетния съвет и на Общото събрание на Шуменския университет. През 2005-2006 г. участва в организирането и провеждането на семинари в НБУ за специалисти и родители по проблемите на детския аутизъм. От 2006 г. досега е ръководител на две магистърски програми по логопедия към Катедрата по специална педагогика и логопедия във ФНПП към СУ. Взема участие в провеждането на акредитационни процедури и е активен участник във факултетните инициативи. От 2015 г. е член на Факултетния съвет на ФНПП, председател на Мандатната комисия на Общото събрание на ФНПП, а от 2016 г. членува в Американската организация по наука и технологии.

Цялостният анализ на представения доказателствен материал по конкурса за академична длъжност „професор” води до **заключението**, че доц. дпснНели Цветанова Василева е водещ специалист, достигнал своята творческа зрялост. Нейната научна продукция, преподавателски опит и професионално развитие напълно отговарят на критериите за придобиване на академичната длъжност „професор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1. 2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика - Логопедия. На това основание предлагам на уважаемото Специализирано научно жури то да ѝ бъде присъдено.

20. 08. 2018 г.

.....